

VIEWS AND CUSTOMS RELATED TO HORSES AMONG THE INHABITANTS OF CENTRAL ASIA

Shakhnoza Solieva

Lecturer at the Department of Social Sciences
of the Urgench State Medical Institute

Email: gum_kafedra@mail.ru

Urgench, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Sacrifice, Sak-Massage, Tengriism, Shamanism, Kopkari, Buzkashi, Ashvamedha ceremony, Shinme, Litang, Nagqu, Dajiu.

Received: 08.08.25

Accepted: 09.08.25

Published: 10.08.25

Abstract: The article studies sources on religious traditions associated with horses in Central Asia. The horse (mount) was not only a means of transportation, but also served as a sacred symbol, a symbol of power, protection, blessing, and even spiritual purity in many ancient religions, pre-Islamic beliefs, Islamic traditions, and folk customs. The attitude towards the horse in the religious traditions of the Turkic peoples, in particular, the Uzbek people, is closely related to the religious and philosophical worldview. This article provides an in-depth analysis of the role of the horse symbol in Islam, the religion of the gods, Sufism, and folk beliefs.

MARKAZIY OSIYO AHOLISI ORASIDA OTLAR BILAN BOG'LIQ QARASHLAR VA URF-ODATLAR

Shahnoza Soliyeva

Urganch davlat tibbiyot instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrasida o'qituvchisi

Email: gum_kafedra@mail.ru

Urganch, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Qurbonlik, sak-massagetlar, tengrichilik, shamanizm, ko'pkari, Buzkashi, Ashvamedha marosimi, shinme, litang, nagqu, Dajiu.

Annotatsiya: Maqolada O'rta Osiyoda otlar bilan bog'liq diniy urf-odatlariga oid manbalar o'rganilgan. Ot (otliq hayvon) nafaqat transport vositasi, balki ko'plab qadimiy dinlar, islom oldi e'tiqodlar, islomiy an'analar va xalq urf-odatlarida muqaddas timsol, qudrat, himoya, baraka va hatto ruhiy

poklik timsoli bo'lib xizmat qilgan. Turkiy xalqlarda, xususan, o'zbek xalqining diniy urf-odatlarida otga bo'lgan munosabat – diniy-falsafiy dunyoqarash bilan chambarchas bog'liq. Bu maqolada aynan islom, tengri dini, sufiylik va xalq e'tiqodlarida ot timsolining o'zni chuqur tahlil qilinadi.

ВЗГЛЯДЫ И ОБЫЧАИ, СВЯЗАННЫЕ С ЛОШАДЬМИ У ЖИТЕЛЕЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Шахноза Солиева

Преподаватель кафедры общественных наук

Ургенчского государственного медицинского института

Email: gum_kafedra@mail.ru

Ургенч, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Жертвоприношение, Сак-массаж, Тенгризм, Шаманизм, Копкари, Бузкаши, церемония Ашвамедха, Шинме, Литанг, Нагку, Даджиу.

Аннотация: В статье рассматриваются источники, посвященные религиозным традициям, связанным с лошадью в Центральной Азии. Лошадь (ездовое животное) была не только средством передвижения, но и служила священным символом, символом власти, защиты, благословения и даже духовной чистоты во многих древних религиях, доисламских верованиях, исламских традициях и народных обычаях. Отношение к лошади в религиозных традициях тюркских народов, в частности узбекского, тесно связано с религиозно-философским мировоззрением. В статье подробно анализируется роль символа лошади в исламе, религии богов, суфизме и народных верованиях.

Kirish

Insonlarning diniy ta'limotlardan, ularning qonun-qoidalari va aqidalaridan kelib chiqadigan diniy faoliyat va xatti-harakatlari. Diniy marosimlar diniy e'tiqod, ibodatning amaldagi ko'rinishidir. Barcha dinning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Diniy marosimlar diniy tasavvur va sig'inishlar orqali vujudga kelgan. Qadimda odamlar g'ayritabiiy kuchlarga turli marosimlar orqali ijobiy yoki salbiy ta'sir etish mumkin deb hisoblaganlar.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

O'rta Osiyoda otlar bilan bog'liq diniy-madaniy marosimlar (Qadimgi turkiy va sak-massaget davri). Arxeologik va yozma manbalar (Gerodot, Strabon, Xitoy yilnomalari) otning diniy va marosimiy hayotdagi markaziy o'rnini tasdiqlaydi. Sak va massagetlar muhim

marosimlarda, ayniqsa hukmdorlar dafnida, otlarni qurbon qilgan. Pazırık kurganlari (Altay, mil. avv. V–III asrlar)da tobut yonida maxsus bezatilgan otlar topilgan — bu o'lik ruhini “narigi dunyoga olib boruvchi vosita” sifatida talqin qilinadi.

Shamanizm: Ot — ruhlar olami bilan aloqa qiluvchi shaman “yo'lboshchisi”ning ramzi bo'lib, “samoviy ot” (Tangri at) tasavvuri keng tarqalgan.[1]

Qadimgi turkiy davlatlar va islomgacha bo'lgan davr: Oq ot va qora ot ramzi: Turk va mo'g'ul an'analarida oq ot — osmon va ezgulik kuchlari, qora ot — yerosti va yomg'ir kuchlari bilan bog'langan. Marosimlarda rang tanlovi niyatga mos bo'lgan: masalan, yomg'ir chaqirishda qora ot qurbonlik qilinadi, urush oldidan oq ot bilan qasam ichilar edi. Bozkir marosimlari: Bahor va yoz marosimlarida ot poygalari va chavandozlik ko'nikmalari diniy xususiyat kasb etgan — ular Tangriga va ajdodlarga bag'ishlangan.[2]

Islom davri – Ot Qur'onda bevosita tilga olingan: Surat al-'Adiyat: “Chopib borayotgan otlarga qasam...” (100:1) – bu oyatlarda otlarning urushda, fidokorlikda, sadoqatda namunali mavjudot ekanligi ta'kidlanadi. Surat an-Nahl (16:8): “Va (U) otlarni, xachirlarni, eshaklarni minib yurishingiz va ziynat uchun yaratdi...” – bu yerda otlar insonlar uchun nafaqat qulay vosita, balki ijtimoiy timsol sifatida ham keltirilgan. Hadislar va siyratlarda otlar, xususan: Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning otlari: “Sakbu”, “Barq”, “Murtajiz” – har birining alohida xususiyatlari haqida manbalar mavjud. Jangovar otlar: islom tarixidagi barcha muhim g'azotlarda otlar hal qiluvchi rol o'ynagan. Sufiylikda Ot – nafsiy kurash timsoli Sufiy adabiyotda ot – inson nafsini ifodalaydi. Masalan: Jaloliddin Rumiy: “Ot egarga bo'ysungandek, nafs ham qalb egasiga bo'ysunsin”. Ahmad Yassaviy va Naqshbandiya ta'limotida ot – iroda, sabr, tavozu' va sadoqat timsolidir. Haybar g'azotida Ali ibn Abu Tolibning “Duldul” otiga alohida e'tibor berilgan. Keyinchalik bu ot sufiylikda timsoliy darajaga chiqadi.[3]

Natijalar va muhokamalar

O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston va Turkmaniston hududlarida Navro'z bayrami va yozgi yaylovga chiqish marosimlarida ot poygalari, chavandozlar bellashuvi diniy-ma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan. Poyga — yerning barakasi, yilning hosildorligi va qishloq ahlining birligi ramzi. Ba'zi joylarda otga gul taqish yoki yalini bezash — baraka va yomon ko'zdan saqlash marosimining qismi.[4] “Kökbörü” (Buzkashi) – ramziy va diniy ildizlar. Bugungi kunda sport sifatida ko'riladigan, ammo aslida diniy-ritual ildizlarga ega o'yin: Aslida bu o'yin marhum yigit yoki sarkardaga bag'ishlangan yirik marosimning bir qismi bo'lgan. Echki yoki uloq jasadi — qurbonlik timsoli, ot ustida talashish esa kuch, jasorat va jamiyat birligini ko'rsatuvchi diniy-simvolik akt. Qirg'iz, afg'on, tojik va o'zbek xalqlarida qadimdan saqlanib qolgan.[5] Dafn marosimlarida otlar: Islomgacha davrda — hukmdor yoki mashhur jangchi vafot etganda otlari ham qurbon qilinib, birga dafn etilgan. Islom davrida esa bu an'ana taqiqlangan, ammo otning

jilovi, egar-jabdug'i yoki tuyoq parchasi qabrga qo'yish odati ba'zi joylarda saqlanib qolgan. Bu — marhumni "ot" ramzi orqali boshqa olamga "jo'natish" e'tiqodining davomi.[6] Hindiston – Ashvamedha marosimi. Qadimgi Vedalar davrida hind hukmdorlari Aśvamedha deb atalgan ot qurbonligi marosimini o'tkazishgan. Ot bir yil davomida erkin yurishga qo'yilib, qo'shni yerlarni ramziy tarzda "zabt etgan" hisoblangan. Yakunida ot qurbon qilinib, hukmdorning kosmik tartibni tiklashdagi roli e'lon qilingan. Bu marosim Mahabharata va Ramayana eposlarida batafsil tasvirlangan.

Sharqiy Osiyo – Yaponiya va Shinme urf-odati Yapon shintoizmida shinme ("muqaddas ot") kami (ilohiy ruh) bilan aloqa vositasi sifatida ishlatilgan. Oq ot — quyosh, qora ot — yomg'ir ramzi. Ba'zan haqiqiy ot o'rniga yog'och yoki sopol haykal taqdim etilgan. Marosimlarda otning bezatilishi tabiat kuchlarini uyg'otish va baraka so'rash bilan bog'langan.

Tibet va Mo'g'ul dunyosi. Tibetdagi Litang va Nagqu ot festivallari — buddist marosimlar, poygalar, kamonbozlik va xonlama duolar bilan uyg'unlashgan. Tibet mintaqasidagi eng mashhur ot poyga joylariga Nagchu (TAR), Gyantse (TAR), Yushu (Qingxay viloyati) va Litang (Sichuan viloyati) kiradi, Nagqu esa eng mashhuri. Qadim zamonlardan beri ko'plab tibetliklar ko'chmanchi hayot kechirishgan. Otlar Tibetda aloqa, ishlab chiqarish va urushda muhim vosita sifatida ishlatilgan, shuning uchun ot minish ham malakali bo'lishi kerak edi. Hozir ham ko'chmanchilar hududidagi tibet o'g'illari kichikligidan ot minishga o'rgatilgan. Va ot poygasi tegishli vaqt va shartlarga javoban ko'tariladi. Ot poygasi tibet tilida "Dajiu" deb ataladi. Tibet otliqligi uzoq tarixga ega. Tibetning turli hududlaridan tanlangan sportchilar ehtiyotkorlik bilan kiyingan otlari va tantanali Tibet an'anaviy liboslari bilan birga yig'ilishadi Mongol va ichki Mo'g'ulistonda esa Naadam festivali uch asosiy yo'nalishni — kurash, kamonbozlik va ot poygasini birlashtiradi. Naadamning ildizlari shamanik bahor va yoz marosimlariga borib taqaladi.

Janubi-Sharqiy Osiyo – Pasola marosimi Indoneziyaning Sumba orolida pasola nomli ot ustida nayza uloqtirish marosimi o'tkaziladi. Bu qishloq xo'jaligi mavsumini boshlash va hosil barakasini ta'minlash uchun mo'ljallangan. Qon to'kilishi — yerning unumdorligi oshishiga ishonilgan qadimiy e'tiqodning davomi.

Xulosa

Osiyo xalqlarining diniy va marosimiy hayotida ot nafaqat iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan, balki kosmik tartib, ilohiy kuchlar bilan aloqa va jamiyat birligining timsoliga aylangan. Qadimgi shamanizm, vedik marosimlar, buddist festivallar, islomiy qarashlar va mahalliy urf-odatlar ot ramzida uyg'unlashib, bugungi kungacha yashab kelmoqda. Bu — insoniyat tarixida otning diniy va ma'naviy merosi naqadar chuqur ekanining yorqin dalilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Polosmak N.V., The Frozen Tombs of the Altai Mountains, 1994; Herodot, Tarix, IV kitob.
2. Klyashtorny S.G., The Steppe Empires and the Silk Road, 2010.
3. Ashirbek Muminov – O'zbekiston musulmonlari diniy tafakkur tarixi – Toshkent: Ma'naviyat, 2003.
4. Karimova D., Ethnographic traditions of Central Asian horse culture, 2017.
5. Levi-Strauss C., Totemism and Horse Games in Central Asia, 1964.
6. Tolstov S.P., Ancient Khorezm, 1948.
7. Xorazmiy Z. – O'zbek xalqining diniy urf-odatlar – Toshkent: Fan, 1990.
8. – Mahalliy e'tiqodlar va islomiy qadriyatlar oralig'idagi o'zaro ta'sir. Al-Qur'on al-Karim va Abu Daud, Termiziy, Buxoriy hadis to'plamlari
9. – Ot haqida oyat va hadislar: Al-'Adiyat, An-Nahl suralari, Payg'ambar (s.a.v.) otlari.
10. Ann Katherine Swynford – The Horse in the Islamic World – Middle Eastern Studies, vol. 18, 1982.
11. Mahmudov A. – Sufiylik va xalq islomining shakllanishi – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006.
12. Абидова, З. Қ. (2018). Хоразм воҳаси зиёратгоҳлари ва қадамжолари (тарихий-этнологик тадқиқот). Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) даражасини олиш учун ёзилган диссертация.
13. Islamic Encyclopedia (Encyclopaedia of Islam) – <https://referenceworks.brillonline.com> – “Horse in Islam” maqolasi.
14. Qur'anic Arabic Corpus – <http://corpus.quran.com> – Qur'onda ot haqida oyatlarni tahliliy ko'rish uchun.
15. Academia.edu: – “Symbolism of Horses in Central Asian Spirituality” by M. Karimov (<https://www.academia.edu/>) – Markaziy Osiyoda otlar ramziyati.
16. ResearchGate.net – “The Role of Horse in Islamic Culture and Rituals” (<https://www.researchgate.net/>) – Islomda otlarning ahamiyati bo'yicha ilmiy maqola.
17. Ziyonet (O'zbekiston Ta'lim Portali): – <https://ziyonet.uz> – o'zbek xalqi urf-odatlar haqida o'zbek tilida maqolalar.